

## **ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора мистецтвознавства

**Роготченка Олексія Олексійовича**

на дисертацію

**Руденко Олександри Олександрівни**

**«Мистецтво дибинецької кераміки в художній культурі Київщини  
XIX–XX століть»**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за  
спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Дисертація Олександри Руденко є, безперечно, актуальним і потрібним дослідженням для сучасної культурології та мистецтвознавства в контексті вивчення та розвитку української художньої культури. Звернення до питань регіональної специфіки традиційного народного мистецтва дозволяє сфокусуватись на витоках художньо-естетичних принципів і цінностей народу, що сьогодні є важливим фактором збереження українства через культурно-мистецькі форми. У цьому сенсі авторка зуміла розкрити локальні особливості мистецтва кераміки Дибинців XIX–XX століть і виявити культурну своєрідність цього видатного гончарного центру на Київщині.

До появи дисертації О. Руденко дибинецька кераміка розглядалась мистецтвознавцями відокремлено у площинах народного гончарства та промислового фаянсового виробництва. Це не давало цілісної картини становлення та розвитку кераміки Дибинців, її особливих художніх рис. Проведеним дослідженням здобувач розкрила взаємозв'язки між цими двома мистецькими напрямками.

Поряд із цим актуальність представленої роботи полягає у практичній значущості отриманих результатів, що наразі дають змогу не лише розширити культурологічну та мистецтвознавчу теоретичну базу, а й розкривають нові можливості для відродження мистецтва кераміки Дибинців як регіонального осередку народного художнього промислу – традиційного гончарства. У реаліях сьогодення відновлення у народному господарстві подібних центрів

має виняткове значення для підняття туристичної рейтинговості Київщини, що позитивно вплине на культурно-економічний розвиток регіону. До того ж, багатовекторність дослідження О. Руденко розкриває перспективи подальших розвідок на Богуславщині в археологічній галузі та краєзнавстві.

Аналіз методологічного інструментарію дисертації здобувача дає підстави відзначити його адекватність відносно комплексного вирішення поставлених завдань. Сукупність культурологічних, мистецтвознавчих, філософських та історичних принципів, підходів і методів сформувала міцну теоретичну базу роботи. Варто відмітити доречність використання дослідницею компаративного методу, який допоміг виявити «паралелі між мистецькими тенденціями керамічних виробництв Австрії, Німеччини, Польщі, Чехії, Англії і Росії, що знайшли втілення у продукції Дибинецької фаянсової фабрики графів Браницьких» (автореф. с. 4). Крім того, застосування крос-культурного методу та методу мікроісторії демонструє ґрунтовні знання дисертантки у сфері культурологічних досліджень. Робота побудована логічно і грамотно, виклад тексту чіткий, лаконічний і науковий. Всі положення, викладені в дисертації, осмислені й достатньо обґрунтовані.

До цінних напрацювань О. Руденко потрібно віднести концепцію проблематики дослідження з точки зору «взаємозв'язків між існуванням у культуротворчому середовищі Дибинців XIX–XX століть гончарного релігійно-цехового братства та фаянсового промислового виробництва і, як наслідок, еволюції місцевої народної гончарної традиції у контексті художньої культури Київщини» (дисертація, с. 67). Такий підхід автора дозволив виявити підвалини локальної специфіки мистецької думки гончарів Дибинців і прослідкувати її послідуочу трансформацію у контексті соціокультурних зрушень на Богуславщині.

Виняткове значення для формування наукової новизни дослідження дисертантки мало впровадження методів опитування та інтерв'ювання, які вона здійснила під час польових обстежень Дибинців упродовж 2014–2019 років. За цими напрацюваннями до безперечних заслуг автора можна

віднести складений реєстр імен майстрів осередку ХІХ–ХХ століть, що налічує 280 керамістів, 100 з яких введені до наукового обігу вперше (дисертація, с. 217). Унікальними на сьогодні є результати спільної роботи здобувача з археологами ІА НАН України, під час якої віднайдено бісквітні, глазуровані та декоровані фрагменти фаянсових виробів Дибинецької фабрики графів Браницьких I половини ХІХ століття, знайдено фундамент одного з її приміщень, а також окреслено квадрат розташування підприємства.

О. Руденко ретельно опрацювала 226 вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, включаючи культурологічні, мистецтвознавчі, історичні та керамологічні праці, краєзнавчі й археологічні матеріали, науково-довідкові видання, а також дані науково-облікових картотек одинадцяти музеїв України. Вирішенню поставлених завдань і проведенню мистецтвознавчого аналізу дибинецьких творів сприяло опрацювання здобувачем музейних і приватних колекцій виробів гончарів Дибинців, що склало обширну джерельну базу дослідження – близько тисячі трьохсот творів дибинецьких майстрів (дисертація, підрозділ 1.2).

У контексті проблематики дослідження, зважаючи на незначну кількість збережених артефактів кераміки осередку ХІХ століття, цінним стало залучення архівних джерел, що висвітлюють саме цей період. У роботі авторка приділяє значну увагу вивченню рукописів цехових книг дибинецьких релігійно-цехового та сестринського братств 1744–1772 і 1773–1819 рр., документів щодо діяльності Дибинецької фаянсової фабрики графів Браницьких. Це суттєво збагатило джерельну базу дослідження і позитивно вплинуло на виявлення чинників, які сприяли становленню та розвитку дибинецького гончарного братства, цеху, промислу та мистецької думки загалом.

Структура роботи побудована логічно і послідовно, що дозволяє всебічно розглянути генезу, розвиток і локальну мистецьку своєрідність кераміки Дибинців. Аналізуючи історіографію дослідження, дисертантка критично розглядає праці окремих вчених, виявляючи дискусійні питання з теми, що свідчить про власне бачення наукової проблематики та здатність

обстояти свою думку (дисертація, підрозділ 1.1). У підрозділі 1.3 «Методологія і теоретичні принципи дослідження» (дисертація, с. 60–70) О. Руденко доречно деталізує методологічний інструментарій, застосований в роботі, що показує шлях для досягнення мети та вирішення поставлених завдань.

У другому розділі дисертації авторка окреслює місце дибинецької кераміки в культуротворчій панорамі Київщини ХІХ–ХХ століть, розглядаючи її у взаємодії з іншими видами мистецтв і художніх промислів регіону (автореферат, с. 8). Здобувач слушно наголошує, що «яскравими маркерами ідентичності українського народу є кераміка і текстиль» (дисертація, с. 73). Ця теза актуалізує зазначений вектор дослідження, оскільки згадані види декоративно-ужиткового мистецтва мають найближче відношення до національного побуту і культури, а їх художні особливості стають виявом сутності естетичних потреб людини. Дисертантка репрезентує художню культуру Богуславщини як винятково колоритного культурного та торговельно-ремісничого центру на Київщині, де сформувалось і набуло виразних локальних рис дибинецьке гончарство.

За результатами польових досліджень здобувачем з'ясовано, що у Дибинецькому фабричному виробництві застосовувалися рослинні мотиви декору і рельєфне вирішення деяких видів поверхонь виробів (віялоподібних візерунків і відтисків, схожих на плетіння кошиків) (автореферат, с. 9).

Аналізуючи художні особливості дибинецької гончарної кераміки ХІХ–ХХ ст., О. Руденко вірно акцентує увагу на взаємовпливах між гончарством Дибинців та інших центрів Середньої Наддніпрянщини (підрозділ 2.3). Авторка приділяє значну увагу сировинно-технологічним особливостям виготовлення кераміки в Дибинцях у народному та промисловому середовищах, визначає періодизацію поступу гончарного промислу осередку, а також наводить конкретні художні риси творчої манери низки дибинецьких керамістів (розділ 3).

Особливої уваги заслуговує четвертий розділ дисертації, у якому послідовно, детально й обґрунтовано проведено мистецтвознавчий аналіз

народної дибинецької кераміки (дисертація, с. 165–213). Проаналізувавши асортимент продукції майстрів осередку, О. Руденко пропонує здійснити типологію народної кераміки Дибинців за функціональним призначенням, аналізує локальні принципи формотворення місцевого посуду та розглядає особливості скульптури малих форм, фігурного посуду й дрібної пластики. До одних із важливих напрацювань дисертантки належить детальний аналіз художньої специфіки розписів мальованого посуду дибинецькими гончарями, характерних технік їх виконання та підходів до оздоблення творів. Варто відмітити, що результати мистецтвознавчого аналізу творів керамістів Дибинців ретельно систематизовані здобувачем і викладені у вигляді 20 таблиць в додатках.

Позитивно оцінюючи дослідження О. Руденко, доцільно прояснити кілька питань, які виникли під час ознайомлення з роботою:

1. У дисертації велика увага приділена вивченню діяльності гончарного релігійно-цехового братства за рукописами його цехових книг, що є цілком виправданим у контексті проблематики дослідження. Однак, у списку використаних джерел вказано, що вони названі умовно. Закономірно виникає питання щодо правильності назви згаданого братства, адже у книзі кандидата історичних наук О. Коваленко «Братія цеху гончарського: дибинецьке гончарство середини XVIII – початку XXI століття» (Опішне, 2019) використовується термін «гончарське», а не «гончарне» братство. Обґрунтуйте, будь ласка, свою позицію.

2. У своїй роботі Ви стверджуєте, що з XIX століття гончарне мистецтво Дибинців набуло нових рис, оскільки народні майстри використовували у своїй творчості напрацювання місцевої промислової тонкокерамічної галузі. За матеріалами дисертації поясніть більш докладно – яким саме чином Дибинецьке фаянсове виробництво впливало на формотворення чи елементи декорування гончарних виробів керамістів осередку?

3. У публікаціях мистецтвознавця, професора О. Школьної, які стосуються діяльності Дибинецької фаянсової фабрики графів Браницьких, зустрі-

чається думка, що підприємство діяло до 1840-х рр. На основі чого Ви вважаєте можливим розширити хронологічні межі його існування до 1850-х рр.?

Зазначені питання мають на меті прояснити певні дискусійні моменти і в жодному разі не знижують наукову цінність рецензованої дисертації, результати якої чітко й у повній мірі сформульовані в авторефераті. Представлена робота є цілісним, ґрунтовним, самостійним дослідженням, яке має значну теоретичну та практичну цінність. Наукові положення і висновки дисертації є достовірними і в достатній мірі апробовані, що представлено в 11 публікаціях автора.

Таким чином, з урахуванням наукової новизни отриманих результатів, ступеню апробації та обґрунтування наукових положень і висновків, можна стверджувати, що дисертація Олександри Олександрівни Руденко «Мистецтво дибинецької кераміки в художній культурі Київщини ХІХ–ХХ століть» відповідає вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій, пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами) та паспорту обраної спеціальності, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Головний науковий співробітник  
відділу теорії та історії культури  
Інституту проблем сучасного мистецтва  
Національної академії мистецтв України,  
заслужений діяч мистецтв України,  
доктор мистецтвознавства



О. О. Роготченко